

rupta, pro quo possimus Salvatoris nostri re-promissam percipere gratiam, dicente Apostolo: *Deus charitas est, et qui manet in ea in Deo manet et Deus in eo*: Et dominus in evangelio dicit: *In hoc cognoscent omnes quia mei estis discipuli si invicem vos diligueritis*. Nullus igitur apud nos superba præsumptione regnum arripiat: nullus excitet supervacuus mutuas seditiones gentium: nemo meditetur interitus regum: sed defuncto in pace principe primatus totius gentis cum sacerdotibus, qui ligandi solvendique acceperunt potestatem, quorumque benedictione vel unctione confirmantur principes, simul omnes unanimes Deo annuente successorem regni consilio communi constituant, ut dum unitatis concordia à nobis retinetur, nullum patriæ gentisque discidium per vim atque ambitum oriatur. Quod si hæc sancta admonitio mentes vestras¹ non corrigit et ad salutem communem cor vestrum nequaquam perducit, audite sententiam ferientis nostram gladii, quam cum Dei juvamine secundum quod data est nobis à Deo potestas, patulo ore, credulo corde, auribus vestris intonamus et profuturis pavendum et observandam conscriptam relinquimus. Quicunque igitur à nobis vel totius Hispaniæ populis qualibet coniunctione vel studio sacramentum fidei suæ, quod pro patriæ gentisque gothorum statu vel conservatione regie salutis pollicitus est, supervacua mente temeraverit², aut regem nece attentaverit, aut potestate regni exuerit, aut præsumptione tyranica regni fastigium usurparerit, sit ipse ille Deo primum reus atque ab ecclesia catholica quam perjurii crimine profanaverit efficiatur extraneus, et ab omni cœtu Christianorum alienus atque anathema in conspectu Dei patris et angelorum ejus cum omnibus impietatis sue sociis, quia oportet quod una poena teneat obnoxios, quos similis error invenerit implicatos. Quod iterum secundo replicamus dicentes: Quicunque amodo ex nobis vel cunctis Hispaniæ populis qualibet tractatu vel studio³ sacramentum fidei suæ, secundum quod supra taxatum est, violaverit vel usurpaverit, sit ille ab omni consortio Christianorum alienus atque ab ecclesia catholica, quam perjurii crimine profanavit, efficiatur extraneus, sitque anathema in conspectu Christi et apostolorum ejus et damnatus in futuro ejus iudicio habeatur cum participibus suis, quia dignum est qui talibus sociantur ipsi etiam damnationis eorum participationi obnoxii teneantur. Hoc etiam tertio adclamamus dicentes: Quicunque amodo è nobis vel cunctis Hispaniæ populis qualibet meditatione vel studio sacramentum fidei, quod pro patriæ salute gentisque gothorum sta-

tu vel columitate regiae potestatis pollicitus est, violaverit vel usurpaverit, sit ipse ab omni Christianorum communione alienus atque ab ecclesia catholica quam perjurio profanavit efficiatur extraneus, et ad extremum sit anathema in conspectu Sancti Spiritus, et sanctorum omnium martyrum, ita ut partem non habeat cum cœtu justorum, sed cum diabolo et angelis ejus æternis suppliciis condemnetur una cum eis qui ad ejus coniurationem volare⁴ nituntur, ut par perditionis poena constringat quos pernicie prava societas copulat. Et ideo si placet vobis omnibus qui adestis hæc tertia reiterata sententia, vestræ vocis et fidei cordis eam unanimes consensu firmate. Ab universo clero toto et populo dictum est: Qui contra hanc sententiam veramque vestram definitionem, quam pro animarum nostrarum instituisti salute, aliud agere præsumpsit et intemerata implere neglexerit, sit anathema Maranatha, hoc est perditio in adventu domini nostri Jesu Christi et cum Juda Scariotis partem habeat supliciorum tam ipse quam et socii ejus. Quapropter nos ipsi Dei sacerdotes qui a Domino potestatem ligandi solvendique accepimus, omnem ecclesiam Christi ac populum admonemus pariter et convenimus per indivisam sanctamque Trinitatem, ut hanc tremendam et toties iteratam sententiam ita implere satagatis in hoc sæculo, ut nullum ex nobis praesenti atque æterno condemnem judicio, sed fidem in domino promissam gloriissimo domino Sisenando regi nostro, vel succendentibus regibus inviolabiliter custodientes ac sincera illis devotione famulantes non solum divinæ pietatis desiderabilem clementiam in nobis provocemus sed etiam gratam pro nostra benignitate antefati principis presentiam mereamur percipere, secundum illud Apostoli observantes præceptum dicentis: *Omnibus potestatis sublimioribus subditi estote: Non est enim potestas nisi à Deo, et qui resistit potestati Dei ordinationi resistit; nam principes non sunt timore boni operis sed mali: vis autem non timere potestatem? bonum fac, et habebis laudem ex ea: Dei autem minister est vindex in ira ei qui malum agit.*

X. *De perfidis clericis sive laicis qui superstite principe in alterius electionem consentiunt. Ex concilio toletano VII. pars capituli I.*

Plerosque etenim clericos tantæ levitatis interdum pravitas elevat ut prætermissa sui ordinis gravitate, ac polliciti sacramenti immores, stante principe cui fidem servare pro-

¹ S. J. R. nostras.

² S. J. R. temeraverit aut potestate &c.

³ S. J. R. studio amoris sacramentum.

⁴ S. J. R. ex.

⁵ Ex S. J. R. In Comp. violare.

miserant, in alterius electionem temeraria levitate consentiant. Abrogare decet hanc omnino licentiam et à nostro consortio penitus extirpari, ita ut si quicumque laicorum quandoquidem intra fines patriæ gothorum superveniens regni apicem sumere fortasse tenuaverit eique clericorum quilibet adjutorium vel favorem præstiterit, atque hunc qui superbi videtur eamdem regni ambitionem prævalente delicto pervenire contigerit, ex eo quidem tempore vel die eundem episcopum vel cuiuslibet ordinis clericum excommunicatum manere perpetim oportebit, quod¹ tali se scelere implicavit; tamen si improbitate principis cui iniquè consensit, non potuerit instantia sacerdotum à communione suspendi, saltem qui superstitem eum post ejusdem regis obitum invenerit, superioris anathematis correctioni subjaceat. Quicunque vero illi præter in ultimo vitæ suæ termino, si tamen hunc legitimè pœnitere probaverit, communionis gratiam consenserit impendendam, particeps crimini illius effectus anathema fiat in perpetuum. Nova iterum ratio persuasit synodalibus ut super hanc constitutionem deberemus² aliud pro laicis decernere. Quicunque etiam laicorum in prædictis capitulis hoc est adversitate gentis vel regiae potestatis se conferre voluerit vel talibus opem præbendo noxius fuerit ultrà repertus, non solum, ut dictum est, omnium rerum suarum proprietate privetur, sed etiam perpetua excommunicatione damnetur: nunquam illi præter in ultimo die mortis suæ communio tribuatur, excepto si aliter communionis ejus remedium adhibeat, si legitimè hunc pœnitere probaverint³ vel impetratio sacerdotum apud principem fuerit impetratum. Nam si, quod omnino fieri non oportet, in derogatione aut contumelia principis adhuc reperiatur aliquis nequiter loqui, aut in necem regis seu dejectionem intendere vel consilium aliis præbere, nos siquidem hujus operantem excommunicatione dignum censemus, verumtamen ut sit illi quandoque licentia communicandi pietati principis discernendum relinquimus, cuius procul dubio pietatis⁴ est et subjectorum culpas misericordiae judicis sententia temperare. Contestamur autem clementissimos principes nostros et per infabile divini nominis sacramentum obtestantes unanimiter obsecramus, ne quandoquidem absque justitia ubi necesse fuerit imploratione sacerdotali excommunicationis hujus sententiam a perfidis clericis vel laicis talia perpetrantibus vel consensum præbentibus quacunque temeritate suspendant. Nam magis eorum principum utilitatis videtur ferre consultum, si hujus consti-

¹ S. J. R. qui.

² S. J. R. debeamus.

³ S. J. R. probabitur.

⁴ S. J. R. potestatis.

tutionis nostræ forma ab ipsis principibus servetur et omnibus subjectis impleri cogatur. Si quis vero hæc instituta execranda putaverit et implere neglexerit, anathema fiat velut prævaricator catholice fidei, et semper apud Deum reus existat, quicunque regum deinceps canonis hujus censuram in quocumque crediderit vel promiserit violandam.

XI. *De his qui juramenti sui profanatores extitisse noscuntur. Egica rex. Ex concilio toletano XVI. LX episcoporum.*

Sicut uetus quod graviter⁵ serpit in corpore non nisi gravioribus medicaminibus aut ferro curatur aut ustione cohibetur, ita perfidorum obstinatio, quæ nullatenus inhibetur durioribus sententiis, necesse est ut multiplicetur. Nam quamquam dominica sanctio protestetur: *Non morietur pater pro filiis nec filii pro parentibus, sed unusquisque pro peccato suo morietur*: et iterum: *filius non portabit iniuriam patris, et pater non portabit iniuriam filii*; tamen et quia jurisjurandi transgressio valde inolevit, et machinandi contra principes nostros consuetudo sœva concrevit, quod aut nece diversa princeps interimatur, aut regni dignitate privetur, quod nequam prohiberi potest nisi severiori censura; ideo per hujus institutionis nostræ decretum sancimus, ut quicunque deinceps cuiuslibet sit honoris vel ordinis persona in necem vel dejectionem regiam quidpiam machinaverit eumque qualibet nocibilitate impetendum crederit aut gentem ejus vel patriam quibuslibet factionibus vel machinationibus disturbare contendenter, tam ipse quam omnis ejus posteritas ab omni palatini ordinis honore⁶ privati fisci juribus sub perpetua servitute manent religati; potestate autem⁷ gloriosi principis nostri vel succendentium regum servata, ut si⁸ aut qui jam pro sura infidelitatis perfidia canonice ac legaliter dijudicati sunt, aut eos qui deinceps à fidei suæ juramento exorbitaverint et adversum principem nostrum vel ejus successorem aliquid nocibilitatis agere aut machinare studuerint, si eos ut diximus pie indulgentia voto quandoque relevare voluerit, licentia illius quæque vera manebit, quia res eorum justo ac legali ordine in ejusdem principis nostri dominio pervenient; ex quibus etiam quædam ejus principis nostri collatione tam ecclesiæ Dei quam proles ejusdem principis nostri seu etiam alii plures ex populo pro sui serviit merito accipere meruerit, proinde instituentes decernimus ut nullo unquam tempore eorum filii qui jura-

⁵ S. J. R. grande.

⁶ S. J. R. dignitate.

⁷ S. J. R. tamen.

⁸ S. J. R. sicut.

menti sui profanatores extitisse noscuntur seu extiterint, vel subsequens eorum posteritas, in nocibilitatem eorum intendere audeant nec ipsa res eis auferre quoquo pacto studeant. Ideo denique, ut præmisimus, severissimam hanc decreti nostri curavimus promulgare sententiam, ut qui suum non formidat exitum, saltem filiorum cunctaque suæ posteritatis pertimescat interitum. Si quis sane regum succedentium cunctas hujus constitutionis nostræ definitiones custodire aut implere distulerit, omnis linea generationis ejus perpetuum coadempnata depereat, et insuper ex divino judicio rebus omnibus et honore præsenti in sæculo careat, atque Christo judicante cum diabolo ejusque sociis ad interitum gehennæ perveniat; et ideo si placet omnibus qui adestis hæc nostra sententia, vestræ vocis eam pari consensu firmate. Ab universis Dei sacerdotibus palatiisque senioribus seu etiam clero et omni populo dictum est: Quicumque profanator contra hanc vestram definitionem et regiam electionem venire præsumperit, sit anathema maran atha hoc est, perditio in adventu Domini nostri Jesu Christi et cum Juda Scariotis habeat partem perenniter obnoxius ipse et socii eorum.

XII. De custodia vitæ principum et defensione præcedentium regum adhibenda à sequentibus sibi principibus. Ex concilio toletano VI.

Jam quidem in antecedenti universalis synodo pro salute nostrorum principum constat esse consultum, sed tamen libet iterare bene sancita et digna auctoritate munire salubriter ordinata: ideoque contestamus coram Deo, et omni ordine angelorum coramque prophetarum, atque apostolorum, vel omnium martyrum choro, coram omni ecclesia catholica, et christianorum cœtu, ut nemo deinceps intendat in interitum regis, nemo regni eum gubernaculis privet, nemo tyranica præsumptione apicem regni sibi usurpet, nemo quolibet machinamento in principis adversitatē sibi conjuratorum manum adsolet. Quod si in quodpiam horum quisquam nostrorum temerario ausu præsumptor extiterit, anathemate divino percussus absque ullo remedii loço habeatur condemnatus eterno iudicio. Is autem qui ejus sedem fuit præcepis assecutus, si vult se ipsum à tanto expiare piaculo, quasi proprii patris ejus ulciscatur interitum, in cuius defensionis auxilio universa regni gothorum sentiat fortitudine: si autem desidi cura et minori zelo tam fūnestum noluerit vindicare scelus, sit ex nos-

tra omnium sententia oprobrium ceteris gentibus.

XIII. De indulgentia principum noxiis reservata. Ex concilio toletano VI.

In his omnibus quæ præmisimus potestatem indulgentiæ in culpis delinquentium principi servamus juxta pietatis et bonitatis suæ moderamen ut ubi emendationem prospexerit mentium, veniam tribuat culparum.

XIV. De custodia salutis regum et defensione prolis præsentium principum et succedentium. Ex concilio toletano V.

Summa autem nobis vigilancia et grandi religionis cura providendum est ut mala quæ asiduè prohibita perpetrantur conspecta³ disciplinæ ecclesiasticæ extirpentur. Non enim incassum scriptum est: *Pestilente flagello stultus sapientior erit.* Quam ob rem quoniam præponderante onere delictorum experientia pene semper ac sæpe fieri addiscimus quod magnopere vitare debemus, quodque etiam custodituros nos cum divinis sacramentis spondemus superba temeritate violamus, ideo frequenter est compescendum quod crebrò invenitur transgressum. Sed ne succedentes præcedentibus ac deinde sequentes invidant anterioribus, ut cuncta quieta et paccata permaneant, hæc nostri concilii communiter considerata defertur sententia, quatenus servata permaneant quæcumque universali et magna synodo provisa atque conscripta circa principum salutem et utilitatem sunt, hæc quoque adjecta custodiantur, ita videlicet ut omni benignitate omnique firmitate circa omnem posteritatem principis nostri vel succedentium regum teneatur dilectio, et præbeatur rationabile defensionis adminiculum: ut ne rebus eorum justè provisis aut etiam parentum digna provisione procuratis vel juris proprietate possidendi à quolibet injustè fraudentur: ne à quoquam causæ illicitæ et exquisitæ lèdendi eos assensus præbeantur; ne quocumque modo in quibuslibet rebus spreta dilectione molestentur, sed diligenter cuncta quæ de justo conquisu vel donatu habentur feliciter possideantur; hæc enim licentia eficit et principes subjectis nimium esse suspectos et subjectos in bonis principum cupidos. Quocirca ne hæc promissa tenerentur, et ut cupiditas radix omnium malorum auferatur, contestamus omnes præsentes et absentes, et etiam futuris temporibus subsequentes coram Deo et angelis ejus, quod si quisquam hujus nostræ constitutio-

¹ S. J. R. in hoc sæculo.

² S. J. R. servata.

³ S. J. R. circumscripta.

nis violator extiterit atque contemptor et quamvis argumentatione odiosè filios regum molestare, aut in aliquo fuerit eos conatus lèdere, sit in christianorum anathema cœtu, atque superno condemnetur iudicio; sit exprobabilis omnibus catholicis et abominabilis sanctis angelis in ministerio Dei constitutus, sit in hoc seculo peritus et in futuro damnatus qui tam rectæ provisioni nostræ noluerit præbere consensum.

XV. De incolumente, et adhibenda dilectione regiæ prolis. Ex concilio toletano VI.

Sicut insolentia malorum regum odiosa semper et execrabilis extitit in subjectis, ita quæque bonorum provida utilitas amabilis efficitur populis. Quocirca quis ferat aut quis toleranter christianus videat regis soboles aut posteritatem expoliari rebus aut privari dignitatibus? Quod ne fiat, generalis promittitur de principiis filiis sententia nostra, id est de præsentis excellentissimi principis vel succedentium regum posteritate dantur à nobis aperta decreta, ut ea, quæ synodus præterito anno constituit circa omnem posteritatem ejus, universitas regni sui conservet: hoc est ut præbeatur filiis ejus dilectio benigna et firma, et tribuantur eis ubi loci oportunitas fuerit defensionis adminicula justa; ne de rebus justè proligatis, aut parentum dignitate procuratis, vel largitate principis ademptis, aut alicuius impensis attributis, aut etiam proprietate debitum fraudentur qualibet insidia calliditatis: neve à quoquam lèdendi eos præbeantur argumenta machinationis, quia dignum est ut cujus regimine habemus securitatem, ejus posteritati decreto concilii imperiam quietem atque honorem. Qui vero temerator hujus nostræ sententie extiterit, se veriori ultiō subjaceat.

XVI. Item de munitione regie prolis. Ervigijs Rex. Ex concilio toletano XIII.

Cognovit cœtus nostri reverentia aliquid promulgare quod valeat et pietati regiæ vicem beneficentia reddere et principali soboli ad futurum prodesse. De hoc sane principe nostro id nos definisse convenit cujus proinde paccato imperio regimur, affectu foveamur, præmis fruimur; et ideo qui tot erga gentem suam ejus beneficia præsentimus ut saltim ejus filiis fortia tutionis adfutura adminicula prorogemus. Contestamus ergo omnes præsentes ac absentes, seu etiam futuris temporibus subsequentes sacerdotes vel principes seu cuiuscumque honoris aut ordinis homines

¹ S. J. R. condemnatus.

coram Deo et sanctis angelis ejus, ut nulli in futuro posteritati ejus vel gloriæ conjugis suæ atque his qui gloriæ suæ filiis vel filiabus conjuncti esse noscuntur, seu etiam qui adhuc conjuncti non sunt, sed protinus conjungendi sunt, injustas lèdendi occasiones exquirant: nullus occulte vel publicè per quæ abdicentur malitia suæ contra eos vota extendat: nemo eos gladio vel qualibet pernitosia factio interimat: nullus consilium injustè vel opus quibus dejiciantur vel nudentur exhibeat: nullus his injustè violenter tonsuræ signaculum imprimat: nullus vestem contra ordinem gloriæ conjugi ejus vel filiabus suis atque nuribus mutare præsumat: nullus etiam extra evidenter culpæ judicium aut exiliis eos relegandos inducat aut eorum corporibus quarumlibet detruncationum vel flagellorum inferat detrimenta, quòd cum præmemoratis omnibus omnis ejus in toto adfutura gloriosa posteritas læsionis injustam non perferat notam, nec rerum sentiat detrimenta. Si quis autem hominum, tam regia potestas quam etiam cuiuslibet sit ordinis aut honoris, huic nostræ sententiae non adquiescens filios filiasve de gloriæ suæ una cum serenissima conjugi sua vel supradictis omnibus amodo vel quandoque sine justo parti sue negotio aut lèdendos impetierit aut dejiciendos elegerit, vel ex propria deliberatione consenserit, quòd aut de rebus sibi debitis injustè expoliati nudentur aut dolo vel machinamento quolibet dejiciantur, sit anathemate ultus¹ et futuri examinis iudicio condemnatus.

XVII. Item de munitione conjugis atque prolis regiæ. Ex concilio toletano XVII.

Cum enim religiosissimus et gloriostissimus princeps noster zelo zelatus pro domino Deo exercitum inimicos veræ fidei sanctæ, qui diversa occasione maluerunt catholicæ credulitatis statum evertere, et jurisjurandi profanationem visi sunt incurrisse, ita recto iudicii tramite digna cernitur ultiō percutere, quatenus et injuriam crucis Christi vindicaret, et statum totius sanctæ ecclesiæ conservaret, atque genti ac patriæ suæ defensionis munimina necessaria provideret; ideo nos pro tot tantisque beneficiis, quibus tam ecclesiæ quam genti ac patriæ suæ propagare intentit, cupientes in aliquo eidem principi piam retributionem dependere, per hujus definitionis nostræ sanctiones depromimus et per individuæ Trinitatis inviolabile sacramentum cunctos tam nunc in præsenti consistentes quam futuris temporibus cujuslibet ordinis vel generis homines succedentes convenimus atque contestamus, ut si quandoque contigerit, ut gloria nostraque regia diu-

tinis et felicioribus serenissimi nostri principis annis transactis religiosè existat in viduitate superstes, atque ex eo habuerit dulcissimas proles, nulla mordacitate invidiae pulsii, nullis odii stimulis acti, nullo diabolicae fraudis instinctu permoti contra eos quisquam conetur assurgere. Nullus citra evidentium culparum indicium per quascumque subtilissimas indagationes nocibilitatis adversus eos perquirat occasiones. Nullis eorum vita cœjuslibet instantia obteratur injustissimis tædiis, nullis maceretur inediis. Nullus quoque filii ac filiabus eorum vel succedentium regum contra eorum voluntatem religionis habitum imponat, aut exilii ergastulis mancipandos statuat, neque flagellorum verberibus cruciet, per quod et dignitate priventur, et extra debitum justitia ordinem rerum suarum eis ambitio auferatur: sed quietis ac tranquilitatis ope fulciti tam quod eis de parentalii facultate debita successio dederit, quam etiam quod per auctoritatum oracula idem clementissimus dominus noster illis conferre maluerit, vel quæ ab illis justè conquisita extiterint, imperturbato jure possideant et de rebus ipsis judicare quod voluerint licentiam habeant. Necessarium enim unicuique debet videri ut sacerdotalibus præmuniantur oraculis et eorum edictis per omnia reddantur liberales, et si quandoque extiterint destituti secundum canonici vigorem edicti, sacerdotum manebunt defensionibus contundi. Si quis igitur hoc pietatis edictum violandum delegerit, infirmandum crediderit, aut quoquo pacto temerare intenderit, sit perpetui anathematis ultione damnatus, et à pagina cœlesti abrasus, atque cum diabolo ejusque sociis acrioribus suppliis alligatus.

XVIII. *De remuneratione collata fidelibus regum.*

Primum fraudare fidelibus non solum inhun-

manum sed etiam existit injustum: ideoque cum fidei meritum tam in rebus divinis quam in humanis non habeatur ingratum, dignum videtur ut sacerdotalis sententia consulat fidelibus regis. Proinde anno primo serenissimi principis nostri decrevit concilium sanctum, ut omnes qui fideli obsequio et sincero servitio voluntatibus vel jussis paruerint principis, totaque intentione salutis ejus custodiam vel vigilantiam habuerint à regni successoribus nec à dignitate nec à rebus pristinis causa repellantur injusta: sed et nunc ita pro uniuscujusque utilitate principis moderentur discretione, sicut eos prospexerit necessarios esse patriæ et sic illis impertiatur benignitas, ut in ceteris maneat gratia potestas, quatenus ita omnia in rebus justè conquisitis lucentur, ut posteris relinquendi vel quibus voluntas eorum decreverit conferendi spontaneo fruantur arbitrio. Ceterum si infidelis quisquam in capite regio aut inutilis in rebus commissis præsenti piissimo domino nostro vel succedentium regum extiterit inclemens, ejus manu et potestatis nutu constet hujus moderatio. Nefas enim est in dubium deducere ejus potestatem cui omnium gubernatio superno constat delegata judicio: quod si prius ejus indicium quispiam repertus fuerit ejus vitæ fuisse infidelis, quicquid largitate ipsius in rebus habuerit conquisitis careat, in confiscandum, et fidelibus largiendum. Hujus quoque sententiæ fortitudine vel valore decreti nostri seriæ quam in serenissimi principis nostri edidimus nomine, nos omnes hanc ex rectæ fidei vel pietatis ac justitia fonte manantem coram Deo et sanctis angelis ejus ortodoxis omnibus et nunc et in futurum impensissimè conservare commendamus, obsecrantes enixiūs ut hanc et reverenter cum Dei timore adimpleant et ab emulis defendant benignè; contemnentibus eam divinæ severitatis ultiō pavenda perveniat, observantibus autem misericordia profluens, pax perpetua, et gloria sempiterna contingat. Amen.

¹ S. J. R. habitus.

² S. J. R. inturbato.

FORI IVDICVM LIBER I.

DE INSTRVMENTIS LEGALIBVS.

I. TITVLVS DE LEGISLATORE¹.

- I. *Quod sit artificium condendarum legum.*
- II. *Quomodo uti debeat artifex legum.*
- III. *Quid requirendum est in artifice legum.*
- IV. *Qualis erit in vivendo artifex legum.*
- V. *Qualis erit in consiliando artifex legum.*
- VI. *Qualis erit in eloquendo artifex legum.*
- VII. *Qualis erit in iudicando artifex legum.*
- VIII. *Qualis in publicis, qualis in privatis erit artifex legum.*
- IX. *Quod dare debeat legibus disciplinam artifex legum.*

I. ² *Quod sit artificium condendarum legum.*

Salutare daturi in legum constitutione præconium, ad novæ operationis formam antiquorum studiis novos artus aptamus, reserantes tam virtutem formandæ legis, quam peritiam formantis artificis. Cuius artis insigne ex hoc decentius probabitur emitere, si non ex coniectura trahat formam similitudinis, sed ex veritate formet speciem sanctionis. Neque syllogismorum acumine figuras imprimat disputationis, sed puris honestisque præceptis modeste statuat articulos legis. Etenim ut ars operis huius se in hac dispensatione componat, ordo magnæ ratiocinationis exoptat. Namque quum experimenta rerum manus tenet artificis ad dispositionem formæ, frustra queritur investigatio rationis. In improvisis certe acuta se expedit ratio indagatione cognosci. In non ignotis autem experimento faciendi se properat reserari. Latentis ergo rei quia ³ species ignoratur, non immrito considerationis ordo requiritur; quum vero expertos usus in speculum visionis fides veritatis adducit, non iam materia formæ ratiocinationem dicti, sed operationem facti depositit. Vnde nos melius mores quam eloquia ordinantes non personam oratoris inducimus, sed rectoris iura disponimus.

II. *Quomodo uti debeat artifex legum.*

Formandarum artifex legum non disceptatione debet uti, sed iure. Nec videri congruum sibi contentione legem condidisse, sed ordine. Ab illo enim negotia rerum non expetunt in theatrali favore clamorem, sed in exoptata salvatione populi legem ⁴.

¹ Card. DE LEGISLATORIBVS. En el Toled. gótico falta este epígrafe.

² En el códice de San Juan de los Reyes precede á esta ley una rúbrica que en los demás códices es la ley I. y II. del título siguiente.

³ Card. sī.

III. *Quid requirendum est in artifice legum.*

Tunc primo requirendum est, ut id quod indicatur ⁵, possibile credatur. Novissime ostendendum si non pro familiari compendio, sed pro utilitate populi suadeatur, ut appareat eum qui legislator existit, nullo privato commodo, sed omnium civium utilitati communimentum præsumque opportunæ legis inducere.

IV. *Qualis erit in vivendo artifex legum.*

Erit consequenter idem lator iuris ac legis mores eloquii anteponens, ut concio ⁶ illius plus virtute personet ⁷, quam sermone. Sicque quod dixerit amplius factis quam dictis exornet, priusque promenda compleat, quam implenda demoprat.

V. *Qualis erit in consiliando artifex legum.*

Erit in adinventione Deo sibique tantummodo conscius, consilio probis et parvis ⁸ admixtus, assensu civibus populisque communis: ut alienæ provisor salutis commodius ex universali consensu exerceat gubernaculum, quam ingerat ex singulare potestate iudicium.

VI. *Qualis erit in eloquendo artifex legum.*

Erit concionans eloquio clarus, sententia non dubius, evidentia plenus: ut quidquid ex legali fonte prodierit, in rivulis audientium sine re-

⁴ Card. S. J. R. y Lind. legem manifestam.

⁵ Toled. got. Emilian. Legion. Card. S. J. R. y Lind.

inducitur.

⁶ Legion. y S. J. R. conditio. Lind. constitutio.

⁷ Legion. y S. J. R. consonet.

⁸ Lind. paucis.